

पाँच

नेपाली टेलिभिजनमा खेलकुद

राजु सिलवाल

आमसञ्चार र खेलकुद

पहिलो खेलकुद पत्रिका *द अमेरिकन फार्मर*को स्थापना समाचारमूलक अखबार स्थापनाको एक शताब्दीपछि (सन् १८१९ मा) मात्र भएको हो। *द अमेरिकन फार्मर*ले आफ्नो प्रकाशनमा 'फिसिड', 'हन्टिड', 'सुटिड', 'वाइसाइकल रेसेस' र खेलकुदका दर्शनहरूलाई समावेश गर्दथ्यो (सित्भर सन् १९८६)। यसको एक शताब्दीपछि टेलिभिजनको पहिलो खेलकुद प्रसारण अमेरिकी दुई कलेज प्रिन्सटन र कोलम्बियाबीच सम्पन्न बेसबल प्रतियोगिता दर्शकहरूका लागि विशेष अवसर बन्यो। त्यसपछि खेलकुद चाँडै नै मुख्य समयमा प्रसारण हुन थाल्यो। तर सन् १९५० को दशकमा टेलिभिजन प्रसारणका अरू सामग्रीहरू पनि परिपक्व तथा स्तरीय हुँदा प्रमुख समयबाट खेलकुद अलप भयो। यद्यपि सन् १९६० को दशकमा टेलिभिजनमा खेलकुद ज्यादै महँगो भएको थियो। फलस्वरूप खेलकुदका मुख्य घटनाक्रमलाई विज्ञापनकर्ताले प्रायोजन गर्न ज्यादै कठिन भयो।

विश्वभर सञ्चालन भइरहेका विभिन्न टेलिभिजन स्टेसनले प्रसारण गरेका खेलकुद कार्यक्रममध्ये सबैभन्दा पुरानो कार्यक्रम *स्कट स्पोर्ट्स*लाई मानिन्छ।

सन् १९५७ देखि स्कटल्याण्डको स्कटिश टेलिभिजनमा प्रसारण भएको यो साप्ताहिक कार्यक्रम हालसम्म पनि जीवित छ ।

नेपाली खेलकुद पत्रकारिताको इतिहास मुलुकको पहिलो अखबार *गोरखापत्र*को प्रकाशनसँगै भए पनि त्यसले २००७ सालपछि मात्रै निरन्तरता पाएको हो । यस अवधिमा खेलकुदसम्बन्धी थुप्रै अखबार प्रकाशित भए । तर तिनले निरन्तरता पाएनन् । राष्ट्रिय समाचार समिति र अङ्ग्रेजी दैनिक *द राइजिङ नेपाल*ले भने छुट्टै खेलकुद समाचारदाताको व्यवस्था गरी खेलकुदलाई विक्रमाब्द बीसको दशकको प्रारम्भदेखि नै प्राथमिकतामा राख्दै आएका हुन् ।

नेपाल टेलिभिजनको प्रसारण आरम्भ हुँदा नेपाली दर्शकले नेपाली भाषामा खेलकुदसम्बन्धी श्रव्य-दृश्य समाचार पहिलो पटक देख्न पाएका थिए । २०४२ पुस १४ देखि नेपाल टेलिभिजनबाट समाचार प्रसारणको सुरुआत भए पनि त्यसको ७ दिनपछि (पुस २२ गतेको बुलेटिनमा) मात्र खेलकुद समाचार पहिलो पटक प्रसारण भयो ।^१ तत्कालीन राजा वीरेन्द्रको जन्मोत्सवमा आयोजित शुभजन्मोत्सव कप फुटबल वारेको उक्त समाचार आयोजकले टेलिफोनबाट टिपाएका थिए र उक्त दृश्यविहीन समाचार रमा सिंहले वाचन गरेकी थिइन् । उनले समाचार सङ्कलन तथा वाचन दुवै कार्य गर्दथिन् ।^२ सुरुका दिनमा थोरै जनशक्ति थिए र खेलकुदका लागि छुट्टै रिपोर्टर थिएनन् । २०४३ सालमा म नेपाल टेलिभिजनमा प्रवेश गर्दा एक दिनमा १३ ओटासम्म समाचार सङ्कलन गर्नु परेको थियो र तीमध्ये खेलकुद समाचार एक दिनमा चार ओटासम्म सङ्कलन गर्नुपर्ने देखेपछि तत्कालीन समाचार निर्देशक दुर्गानाथ शर्माले मलाई खेलकुद विट जिम्मा लगाएका थिए ।

प्रस्तुत लेखले नेपालमा टेलिभिजनमा खेलकुद पत्रकारिता कसरी भइरहेको छ भन्ने भ्रूलक दिन्छ । आरम्भमा खेलकुद विटवारे चर्चा गरेपछि यहाँ नेपाली टेलिभिजनमा खेलकुदको स्थानबारे विवरण दिइएको छ । खेलकुद पत्रकारिताको प्रभावकारिता पनि छ यहाँ । खेलाडी र खेलकुदका संस्थासँग खेलकुद पत्रकारको सम्बन्धबारे पनि यस लेखले केही तथ्य उजागर गरेको छ । त्यसपछि खेलकुद पत्रकारितामा सक्रिय जनशक्तिबारे यो लेखमा चर्चा गरिएको छ । अन्तमा सुधानुर्ण पर्ने पक्षका साथै निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

^१ रमा सिंहसँग २०६५ साउन २१ मा गरिएको कुराकानी ।

^२ सिंह नेपाली राष्ट्रिय महिला फुटबल टिमको तत्कालीन कप्तान पनि भएकाले खेलकुद रिपोर्टिङमा उनको रुचि थियो ।

खेलकुद बिटको विकास

नेपाल टेलिभिजन स्थापना हुनुअघि दशरथ रङ्गशालामा खेलकुद बिट लिएका सीमित पत्रकारहरू रिपोर्टिङका लागि जम्मा हुन्थे । तिनमा गोरखापत्रका केशव पौडेल (हाल स्पटलाइट), द राइजिङ नेपालका सुशील शर्मा (हाल बीबीसी नेपाली सेवा), राससका ईश्वरमान सिंह, आदि थिए । त्यस वखत खेलकुदबारे श्याम केसी, पी खरेल, लोकदीप थापा, अजय राणा, आदिका लेखहरू प्रकाशित हुने गर्थे । यद्यपि नेपालका प्रमुख माध्यमहरूमा खेलकुद बिटले जरा गाडेको वि.सं. २०४६ यता मात्र हो । त्यसपछि अखबारका निश्चित पानाहरूमा खेलकुद समाचार राखिन थाल्यो । यस्ता सामग्री प्रायः खेलकुद समाचारदाताले नै तयार पार्थे । रेडियो नेपालका सञ्चारकर्मीहरू गोपाल बस्नेत, स्व. पाण्डव सुनुवार, पुरुषोत्तम सापकोटा, आदिको नाम फुटबल प्रतियोगिताको प्रत्यक्ष विवरण प्रसारण गर्नेमा अग्रपङ्क्तिमा छ । यिनले २०४६ सालअघि देखि नै यस्तो प्रसारण गर्न थालेका थिए ।

निजी क्षेत्रबाट पनि रेडियो र टेलिभिजनको प्रसारण हुन थालेपछि खेलकुद गतिविधिले थप प्रोत्साहन पाएको छ । आज हरेक रेडियो र टेलिभिजन स्टेसनबाट खेलकुद समाचार प्रसारण हुन्छ जसमा स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलकुद गतिविधि समावेश गरिन्छ । खेलकुद गतिविधि मात्रै समेटेका बेग्लै कार्यक्रम पनि रेडियो र टेलिभिजनले प्रसारण गर्न थालेका छन् ।

खेलकुदसँग सम्बन्धित निकायले खेलकुद समाचारदाताहरूलाई नियमित सम्पर्क गर्ने हुँदा खेलकुद समाचार पस्कने सञ्चारमाध्यमले महत्त्वपूर्ण खेलकुद समाचार छुटाउँदैनन् । अझ खेलकुद पत्रकारबीच आपसी सम्पर्क बढेकाले सूचना आदानप्रदान गर्ने क्रम बढ्दै गएको छ । हिजोसम्म राजनीतिक समाचार सङ्कलन गर्ने पत्रकारको कद ठूलो हुन्छ भन्ने भ्रम पाल्नेका अगाडि आज खेलकुद पत्रकारको बेग्लै अस्तित्व स्थापित हुँदैछ । विदेश जाने अवसर पाउँदा सम्पादक पनि खेलकुद समाचारदाता बन्ने तर फर्किएपछि खेलकुदको नामै मात्र पनि उच्चारण गर्न लाज मान्ने जमात हराउँदैछ । हिजोआज खेलकुद क्षेत्रमा लाग्न चाहने पत्रकारको सङ्ख्या बढ्दो छ । तापनि सञ्चारमाध्यममा खेलकुद बिट लिनेहरूको सङ्ख्या सीमित छ । यसकारण एकै दिनमा अनेकौँ गतिविधि (सङ्कलन, लेखन, सम्पादन, वाचन, आदि) भ्याउनुपर्ने गहन बाध्यता खेलकुद पत्रकारलाई छ ।

नेपाली टेलिभिजनमा खेलकुद

नेपाल टेलिभिजनको प्रसारण अहिले भू-उपग्रहमार्फत विश्वका विभिन्न मुलुकमा हेर्न सकिन्छ। यसले आफ्नो दोस्रो च्यानल— एनटिभी टु पनि प्रसारण गर्न थालेको छ। यसका अतिरिक्त निजी क्षेत्रबाट च्यानल नेपाल, ईमेज च्यानल, कान्तिपुर टेलिभिजन, एभिन्जुज टेलिभिजन, सगरमाथा टेलिभिजन, एबिसी टेलिभिजनजस्ता नेपाल भित्रबाट र भारतको नयाँ दिल्लीबाट प्रसारित नेपाल वान टेलिभिजन नेपाली भाषामा प्रसारणरत छन्। यिनमा समाचार र कार्यक्रमका रूपमा खेलकुद विधासमेत समावेश भएको पाइन्छ। आ-आफ्नो च्यानललाई लोकप्रिय बनाउन तथा आत्मनिर्भरताको बाटोतर्फ लैजान खेलकुदप्रति टेलिभिजन च्यानलहरूको रुचि बढेको हो। खेलाडीको सफलता, समस्या, प्रतियोगिताजस्ता विषयवस्तुले खेलकुद समाचारको रूपमा प्राथमिकता पाउँछन्। यसका अतिरिक्त स्वदेशभित्र र बाहिर सम्पन्न प्रतियोगिताका विवरणहरू, खेलाडी, खेल प्रशिक्षक, खेल पदाधिकारीको परिचय, अन्तर्वार्ता र खेल क्षेत्रसम्बन्धी जानकारी पनि दिइन्छ। यसका कारणले खेलकुदसम्बन्धी समाचार सङ्कलन गर्ने पत्रकारहरूको सङ्ख्या पनि बढेको छ। अब हरेक च्यानलका खेलकुद समाचार र खेलकुद कार्यक्रमबारे बेग्लाबेग्लै चर्चा गरौं।

नेपाल टेलिभिजन

नेपाल टेलिभिजनले आफ्नो स्थापनाकालदेखि नै खेलकुदलाई समाचारमा समेट्न थालेको हो। विभिन्न महत्त्वपूर्ण खेलकुद प्रतियोगिताहरूको प्रत्यक्ष प्रसारण पनि यसले गर्दै आएको छ। यसले सन् १९८६ देखि विश्वकप फुटबल प्रतियोगिताको प्रत्यक्ष प्रसारण गर्दै आएको छ भने ओलम्पिक, एसियाली खेलकुद, दक्षिण एसियाली खेलकुदहरूको उद्घाटन तथा समापन समारोहको प्रत्यक्ष प्रसारण गरेको छ। साथै प्रतियोगिताभर प्रत्येक दिनका खेलका मुख्य अंश र पदक तालिकासम्बन्धी विवरण पनि दिने गर्छ। स्वदेशभित्र भएका फुटबल, कराँते, बास्केटबल, पौडी, क्रिकेट, आदि प्रतियोगिताको पनि प्रत्यक्ष प्रसारण हुने गरेको छ। २०४४ सालमा नेपाल टेलिभिजनले सर्वप्रथम एनटिभीकप भलिबल प्रतियोगिताको प्रत्यक्ष प्रसारण गरेको थियो। यो अखिल नेपाल फुटबल सङ्घ तथा नेपाल क्रिकेट सङ्घसँग २०६२ सालमा सम्झौता गरी वर्षभरि आयोजना हुने प्रतियोगिताको छायाङ्कन तथा प्रसारण गर्ने आधिकारिक टेलिभिजन बनेको छ।

नेपाल टेलिभिजनले प्रारम्भिक दिनमा राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्सँग मिलेर *खेलकुद कार्यक्रम* प्रसारण गर्दथ्यो। प्रत्येक १५ दिनमा प्रसारण हुने यो कार्यक्रमको

छायाङ्कन तथा निर्माण परिषद् आफैँले गर्दथ्यो जसमा नेपाल टेलिभिजनले प्रस्तोताको रेकर्डिङका लागि स्टुडियो तथा दृश्य सम्पादन कक्ष र प्रसारण समय निःशुल्क उपलब्ध गराउँथ्यो । वि.सं. २०४३ देखि २०४७ सम्म नियमित रूपमा सञ्चालित यो कार्यक्रमको पछिल्लो समयमा परिषद्बाट नेपाल टेलिभिजनले प्रति कार्यक्रम एक हजार रुपियाँसम्म प्राप्त गर्दथ्यो । सुरुमा यस कार्यक्रमको छायाङ्कन एवं निर्देशन श्याम चित्रकार तथा लेखन र प्रस्तुतीकरण गोपाल बस्नेतले गर्थे भने पछि शरदराज गौतम पनि यसको निर्माणमा संलग्न रहे । यो कार्यक्रमको प्राथमिकतामा पर्ने विषयमा परिषद्का गतिविधि, खेलकुद प्रतियोगितासम्बन्धी गतिविधि, ख्यातीप्राप्त र पुराना खेलाडीहरूको अन्तर्वार्ता, जीवनी, आदि हुन्थे । यो कार्यक्रम बन्द भएपछि नेपाल टेलिभिजन आफैँले खेलकुद कार्यक्रम सञ्चालन गरेको थियो । तर त्यसले पनि निरन्तरता पाएन ।

मुलुकमा बहुदलीय व्यवस्थाको पुनःस्थापनापछि नेपाल टेलिभिजनले खेलाडीलाई प्रस्तुतकर्ता बनाएर *खेलखेलमा* नामक खेलकुद कार्यक्रम निर्माण गर्‍यो । माधव कार्कीको निर्देशनमा बनेको यो कार्यक्रमका प्रस्तोता क्रमशः फुटबलका राष्ट्रिय टिमका तत्कालीन गोलकिपर विनोद खरेल, फ्रेण्डस क्लबका खेलाडी अमन अधिकारी, थ्रिस्टार क्लबका सञ्जीव शिल्पकार, आदि थिए । यो कार्यक्रम १० वर्ष सञ्चालन भएर बन्द भयो । नेपाल टेलिभिजनमा लगभग स्थापनाकालदेखि *जिलेट वर्ल्ड स्पोर्ट्स स्पेसल*को प्रसारण गरिन्थ्यो । अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुदसम्बन्धी यो कार्यक्रम धेरै वर्षसम्म निरन्तर प्रसारण भयो । नेपाल टेलिभिजनका लागि सित्तैमा प्राप्त यस कार्यक्रम प्रसारण गरेबापत जिलेट ब्लेडको विज्ञापन देखाउन पर्दथ्यो । यसै गरी विश्वकप फुटबल, ओलम्पिक, एसियाली खेलकुदका पुराना कार्यक्रम पनि बेला बखत देखाइन्थ्यो । २०६४ असार मसान्तदेखि नेपाल टेलिभिजनबाट खेल समाचारवाहेक अन्य कुनै पनि खेलकुदसम्बन्धी कार्यक्रम प्रसारण भएका छैनन् । यसबारे नेपाल टेलिभिजनको कार्यक्रम महाशाखाका तत्कालीन निर्देशक लयप्रसाद सङ्ग्रौलाको भनाइ यस्तो छ, “नेपाल टेलिभिजनबाट समाचारको माध्यमबाट महत्त्वपूर्ण खेलकुद गतिविधि प्रसारण भइरहेको छ । यसकै दोस्रो च्यानल एनटीभी टुबाट खेलकुदसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम प्रसारण गर्दै आएकोले खेलकुद कार्यक्रमलाई नेपाल टेलिभिजनमा समावेश नगरिएको हो । तर कार्यक्रमका लागि उपयुक्त प्रस्ताव आएमा सहर्ष स्वीकार गरिन्छ ।”^३

^३ सङ्ग्रौलासँग २०६५ साउन २० मा गरिएको कुराकानी । उनले २०६५ कात्तिकमा नेपाल टेलिभिजनबाट अवकाश लिएका हुन् ।

समाचारमूलक कार्यक्रमहरू आठ बजे, सेरोफेरो, समाचार समीक्षा, अचेल, आदिमा पनि कहिलेकाहीं खेलकुदसम्बन्धी विषयले स्थान पाउँदै आएका थिए ।

नेपाल टेलिभिजनको खेलकुद समाचार भन्नेबित्तिकै दर्शकहरू राति ८ बजेको समाचार सम्झने गर्दछन् । प्राइम बुलेटिन मानिने यस समाचारमा खेलकुदका लागि अन्तिमको करिब तीन मिनेट छुट्ट्याइएको छ । यसअन्तर्गत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुदका दैनिक गतिविधि समावेश गरिन्छ । यो बुलेटिनमा अरू समाचार बढी भएको खण्डमा खेलकुद समाचार नै काटिनेमा पर्दछ । यो खेलकुद समाचार राति १० बजेको अङ्ग्रेजी बुलेटिन तथा भोलिपल्ट बिहान ७ बजेको नेपाली बुलेटिनमा दोहोर्याइन्छ । अन्य बुलेटिनमा भने खेलकुद समाचार अत्यन्त कम प्रयोग गरिन्छ । समाचारमा समय थोरै हुने भएकाले सबै जानकारी दिन सकिँदैन र समाचारका विषयवस्तु धेरै दर्शकहरूले नबुझ्ने अवस्था पनि आउँछ । यसको उदाहरण दशकौं अघिदेखि समाचारमा प्रसारण गरिँदै आएको गल्फ खेल हो । नेपाल गल्फ सङ्घ, रोयल नेपाल गल्फ क्लबजस्ता संस्थाद्वारा पशुपति क्षेत्रस्थित तिलगङ्गा गल्फ मैदान र गोकर्णमा गल्फ खेलको आयोजना गरिन्छ । यसमा सम्भ्रान्त परिवारका सदस्यहरू तथा विदेशी कूटनीतिज्ञहरूको सहभागिता रहन्छ । गल्फ खेललाई समाचारमा महत्त्व दिए पनि खेलको नियम, स्कोर र विजेता चयनको आधारबारे आमदर्शकलाई जानकारी छैन र विस्तारमा प्रसारण गर्नलाई समय पुग्दैन । तसर्थ यसमा आमदर्शकको रुचि बढेको छैन ।

खेलकुद समाचारका लागि सबै टेलिभिजन च्यानलहरूको स्कुलिङ नेपाल टेलिभिजन हो । तर खेलकुद समाचारको कभरेज अन्य च्यानलको तुलनामा नेपाल टेलिभिजनको कमजोर रहेको धारणा व्यक्त गर्ने धेरै छन् । नेपाल टेलिभिजनका खेलकुद दर्शकसँग तीता अनुभूति हुन सक्छन् । हेर्न चाहेको प्रतियोगिताबारे समाचारमा उच्चारण पनि नहुने, खेलको रोचक दृश्य देखाइए पनि निर्णायक अवस्था (जस्तै फुटबलको सन्दर्भमा गोल गरेको दृश्य) हेर्न नपाई शाब्दिक व्याख्या मात्र सुनेर चित्त बुझाउनुपर्ने जस्ता गुनासो दर्शकले गरेको पाइन्छ । आफूलाई खेलप्रेमी टेलिभिजन दर्शक बताउने त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पत्रकारिता तथा आमसञ्चार केन्द्रीय विभागका पूर्व प्रमुख, प्राध्यापक लालदेउसा राईको गुनासो छ, “नेपाल टेलिभिजनको समाचारमा फुटबल प्रतियोगिताको समाचार दिँदा गोल गरेको दृश्य देखाइँदैन ।” गुनासोसँगै उनको अनुमानित जवाफ छ, “प्रायः फुटबल खेल चलिरहँदा गोल नहुँदै ५ वजिहाल्छ । त्यसपछि कर्मचारी क्यामेरापर्सन आफ्नो ड्युटी सकियो भनी मैदानबाट फर्कने गरेकाले गोल भएको

दृश्य नदेखाइएको हुनसक्छ ।”^४ प्राध्यापक राईको गुनासो जायज हो, तर अनुमानित जवाफ भने सही होइन । नेपाल टेलिभिजनमा बिहान, दिउँसो र राति तीन सिफ्टका लागि बेग्लाबेग्लै समाचारदाता र क्यामेरापर्सन राखिएको छ । कार्यालय समय सकियो भनेर कोही पनि त्यो दायित्वबाट भाग्न पाउँदैन । तर सीमित क्यामेरा र समाचारदाताले अन्य धेरै समाचार सङ्कलन गर्नुपर्ने बाध्यता भएकाले खेलकुद कार्यक्रममा दिनभर रहीं सम्पूर्ण रूपमा समाचारको दृश्य खिचन भ्याइँदैन । त्यसैले खेलका मुख्य अंश (जस्तै फुटबलमा गोल भएको) देखाउन नसकिएको हो । अहिले (२०६५ मङ्सिरमा) खेलकुद समाचारसम्बन्धी जिम्मा नेपाल टेलिभिजनका पहिलो क्यामेरापर्सन तथा खेल पत्रकार श्याम चित्रकारलाई लगाइएको छ ।

नेपाल टेलिभिजनले अन्तर्राष्ट्रिय महत्त्वका खेलकुद प्रतियोगितामा पनि आफ्नो प्रतिनिधिलाई समाचार सङ्कलनका लागि पठाउँदै आएको छ । विभिन्न जिल्लामा सम्पन्न खेलकुद प्रतियोगिताको विवरणहरू स्ट्रिङ्गरमार्फत प्राप्त गर्दछ । सन् १९९९ मा नेपालमा आठौँ दक्षिण एसियाली खेलकुद हुँदा उद्घाटन तथा समापन समारोहको प्रत्यक्ष प्रसारण नेपाल टेलिभिजनमार्फत नै दक्षिण एसियाभर गरिएको थियो ।

नेपाल टेलिभिजनबाट गोपाल बस्नेत, कोमल पाण्डे, विनोद खरेल, अमन अधिकारी, सञ्जीव शिल्पकार, देवेन्द्र सुवेदी, आदिले यस्ता प्रत्यक्ष प्रसारणको कमेन्ट्री गरेका छन् । त्यस्तै क्रिकेटमा कमेन्ट्री गर्नेहरूमा कोमल पाण्डे, देवेन्द्र सुवेदी, सन्तोष ओझा, सुशील चौगाई, पवन अग्रवाल, आदि हुन् । कमेन्ट्री गर्ने कार्य निकै गाह्रो हुने र त्यसमा पनि क्रिकेट प्रतियोगितामा लामो समयसम्म एकाहोरो बोलिरहनुपर्ने हुनाले चुनौतीपूर्ण रहेको अनुभव देवेन्द्र सुवेदीको छ ।^५

सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रको दीर्घकालीन नीति, २०५९ मा समेत खेलकुद क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिएको पाइन्छ जसमा दर्शकले हेर्न चाहेको बखत कार्यक्रम उपलब्ध हुनुपर्ने अवधारणाअनुसार नेपाल टेलिभिजनमा खेलकुदको लागि बेग्लै च्यानल हुनुपर्ने कुरा उल्लेख छ (श्री ५ को सरकार २०५९) । सन् २००३ मा त्रिभुवन विश्वविद्यालय, आर्थिक विकास तथा प्रशासन केन्द्र (सेडा) ले गरेको अध्ययनले नेपाल टेलिभिजनले पनि बहुच्यानल प्रविधि अपनाई छुट्टै च्यानलमार्फत खेलकुदलाई प्रसारण गर्न सिफारिस गरेको थियो (सेडा सन् २००३) ।

^४ राईसँग २०६२ चैतमा गरिएको कुराकानी ।

^५ सुवेदीसँग २०६५ असार १५ मा गरिएको कुराकानी ।

एनटिभी टु

नेपाल टेलिभिजनको दोस्रो च्यानल एनटिभी टुले खेलकुदसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम प्रसारण गर्दै आइरहेको छ। हरेक बिहीबार प्रसारण हुने ३० मिनेट अवधिको कार्यक्रम *स्पोर्ट्स वर्ल्ड*मा विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुदसम्बन्धी सामग्री प्रसारण गरिन्छ। स्पोर्ट्स न्यूज टेलिभिजन (एसएनटिभी) बाट प्राप्त दृश्यहरूमा आधारित सो कार्यक्रमको संयोजक थ्रिस्टारका क्लबका पूर्व खेलाडी सञ्जीव शिल्पकार छन्। उनले प्रत्येक शनिवार खेलकुदसम्बन्धी प्रश्नोत्तरको कार्यक्रम *स्पोर्ट्स जिनिजस* पनि सञ्चालन गर्दछन् (हेर्नुहोस् तालिका ५.१)। यो कार्यक्रममा सहभागीहरूलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुदसम्बन्धी विभिन्न प्रश्न सोधिन्छ। विशेषतः विद्यार्थीहरूको सहभागिता बढी रहने यो कार्यक्रममा बेलाबखत अतिथिका रूपमा खेलाडीलाई पनि समावेश गरिन्छ। यसै दिन नेपाली खेलकुद गतिविधिमा आधारित अर्को कार्यक्रम *खेलकुद गतिविधि* पनि प्रसारण हुन्छ, जसमा खेलकुद प्रतियोगिता, खेलाडीको सफलताको कथा, पुराना खेलाडीको जीवनी, खेलाडीसँगको कुराकानी, आदि समावेश गरिन्छ। यस कार्यक्रमको निर्माण श्याम चित्रकारले गर्दछन्।

च्यानल नेपाल

च्यानल नेपालबाट साँझ ७:३० बजे प्रसारण हुने नेपाली समाचारमा खेलकुद समाचार प्रायः नछुट्ने सो च्यानलका खेल समाचारदाता शान्तिराम कार्की बताउँछन्।^६ यसमा महत्त्वपूर्ण खेलकुद समाचारको दृश्य दिन नसकिए पनि समाचार दिइन्छ। काठमाडौं उपत्यकाभित्र हुने खेलकुद गतिविधिका साथै बेला बखत अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद पनि खेलकुद समाचारमा समावेश गरिन्छ। अन्य बुलेटिनमा कमै मात्र खेल समाचार पर्दछन्। महिनाको दुई तीन पटक खेलसम्बन्धी रिपोर्ट समाचारमा समावेश गरिन्छ। यस्ता रिपोर्ट करिब दुईदेखि तीन मिनेटका हुन्छन्। हाल एक जनामात्र खेलकुद समाचारदाता कार्यरत यस च्यानलबाट खेलकुदसम्बन्धी कुनै बेग्लै कार्यक्रम प्रसारण गरिँदैन।

ईमेज च्यानल

ईमेज च्यानलका हरेक समाचार बुलेटिनमा खेलकुद समाचार प्रसारणलाई अनिवार्य गरिएको छ।^७ अहिले (२०६५ असारमा) यस च्यानलबाट हरेक दिन १३

^६ कार्कीसँग २०६५ मङ्सिर १० मा गरिएको कुराकानी।

^७ ईमेज च्यानलका सोम पोखरेलसँग २०६५ असार २० मा गरिएको कुराकानी।

तालिका ५.१ : नेपाली टेलिभिजनमा खेलकुद कार्यक्रमबारे केही जानकारी

टेलिभिजन च्यानल	खेलकुद पत्रकारको नाम	कार्यक्रम	प्रस्तोता
नेपाल टेलिभिजन	मदन आचार्य, देवेन्द्र सुवेदी, श्याम चित्रकार, सञ्जीव शिल्पकार	–	–
एनटिभी टु	श्याम चित्रकार र सञ्जीव शिल्पकार	स्पोर्ट्स जिनियस (शनिवार), खेलकुद गतिविधि (शनिवार) स्पोर्ट्स वर्ल्ड (विहीवार)	सञ्जीव शिल्पकार हरिहर पराजुली, डोल्मा शेर्पा, विक्रम थापा, हरि लोहनी सञ्जीव शिल्पकार
च्यानल नेपाल ईमेज च्यानल	शान्तिराम कार्की सोम पोखरेल, निरञ्जन अधिकारी	– खेल (मङ्गलबार)	– निरञ्जन अधिकारी
कान्तिपुर टेलिभिजन	सुदिन पोखरेल, नविन खतिवडा	स्कोर बोर्ड (मङ्गलबार)	सुदिन पोखरेल
एभिन्पूज टेलिभिजन	सरिता श्रेष्ठ, सुरज ताम्राकार, सुभाष सुवेदी	स्पोर्ट्स एरिना (सोमवार) एभिन्पूज एट स्पोर्ट्स (दैनिक)	सरिता श्रेष्ठ सरिता श्रेष्ठ
सगरमाथा टेलिभिजन	राधेश्याम दाहाल, पवित्रा रावत	सगरमाथा स्पोर्ट्स (मङ्गलबार र शनिवार)	राधेश्याम दाहाल
एबिसी टेलिभिजन	निर्मल अर्याल, अन्वेषण अधिकारी, चिन्तन राजभण्डारी, सरिता सापकोटा	एबिसी अम्पायर (शुक्रबारबाहेक सबै दिन)	निर्मल अर्याल
नेपाल वान	जयन्त रेग्मी	–	–

स्रोत : सम्बन्धित टेलिभिजन च्यानलका व्यक्तिसँगको कुराकानी ।

ओटा समाचार बुलेटिन प्रसारण गरिन्छ जसमध्ये १० ओटा नेपाली, दुई ओटा नेवारी तथा एउटा अङ्ग्रेजी भाषामा छन् । यी प्रत्येक बुलेटिनमा खेलकुदका लागि तीन मिनेट छुट्ट्याइएको छ । तीमध्ये प्राइम बुलेटिन मानिने बेलुकी ७ बजे, ९ बजे, तथा विहान ७ बजेको समाचारमा खेलकुदका लागि पाँच मिनेट समय तोकिएको छ । ईमेज टेलिभिजनबाट प्रत्येक हप्ता मङ्गलबार राति ९:३० बजे स्वदेशी तथा विदेशी खेलकुद गतिविधि समेटिएको कार्यक्रम *खेल* प्रसारण भइरहेको छ । यसमा खेलकुद बिटमा दुई जना समाचारदाता कार्यरत छन् ।

कान्तिपुर टेलिभिजन

कान्तिपुर टेलिभिजनको पनि समाचार प्रसारणमा खेलकुद हुनैपर्ने अभ्यास गरिएको छ । यसमा प्राइम बुलेटिन मानिएको राति ८ बजेको समाचारमा खेलकुदका

लागि पाँच मिनेट समय छुट्ट्याइएको छ, जसका लागि प्रस्तोता नै बेग्लै हुन्छन् । यसबाहेक हरेकजसो बुलेटिनमा स्वदेशी तथा विदेशी खेल गतिविधिलाई समेट्ने गरिन्छ । खेलकुद डेस्कका सुदिन पोखरेलका अनुसार दृश्य प्राप्त नभएमा तस्वीर, क्याप्सन प्रयोग गरेर पनि महत्त्वपूर्ण खेलकुद गतिविधि सकेसम्म छुटाइदैन ।^५ यसमा खेलकुदलाई पनि प्राथमिकताका साथ प्रमुख समाचार पनि बनाइन्छ । कान्तिपुर टेलिभिजनले प्रत्येक मङ्गलबार साँझ ६:३० बजे स्कोर बोर्ड प्रसारण गर्दछ । यहाँ दुई जना खेल समाचारदाता कार्यरत छन् । खेलकुद प्रतियोगिताको प्रत्यक्ष प्रसारणमा अगाडि रहेको कान्तिपुर टेलिभिजनमा सुदिन पोखरेल, नविन खतिवडा, आदिले क्रिकेट प्रतियोगिताहरूमा कमेन्ट्री गर्दछन् । यसले २०६२ सालमा कीर्तिपुरमा भएको क्रिकेट प्रतियोगिताको प्रत्यक्ष प्रसारण गरेको थियो भने २०६५ सालमा दशरथ रङ्गशालाको कभर्डहलबाट जोरखाने नामक इरानी मार्सल आर्ट खेलको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिताको पनि प्रत्यक्ष प्रसारण गरेको थियो ।

नेपाल वान टेलिभिजन

यसका समाचारमा खेलकुद समाचार हुनैपर्छ भन्ने छैन । साथै यसको बुलेटिनमा खेलकुद समाचारलाई कुन स्थानमा समावेश गर्ने भन्ने निश्चित नियम नभएकाले कहिले बुलेटिनको बीचमा त कहिले पुछारमा दिइन्छ । यसले काठमाडौं उपत्यकाका साथै विभिन्न जिल्लामा भएका खेलकुद गतिविधिलाई समाचारमा समेट्छ । यसमा अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुदमा भारतीय क्रिकेट प्रतियोगिता पनि प्राथमिकतामा पर्दछ । २०६० वैशाखदेखि यस टेलिभिजनमा समाचार बुलेटिनबाहेक साँझ ७:३० बजेदेखि खेलकुदका विभिन्न विषय समावेश भएको *खास खबर* कार्यक्रम बेग्लै प्रस्तोताका साथ प्रसारण गरिन्थ्यो । यसरी बेग्लै प्रस्तोता राखेर खेलकुद समाचार प्रसारण गर्ने नेपाली भाषाको पहिलो च्यानल नेपाल वान हो । यस खेलकुद समाचारको प्रायोजन पनि गरिएको थियो । तर राजनीतिक समाचारको भीडले ओभेलमा पारिएको कारण प्रायोजकले हात भिकेपछि सो कार्यक्रम वि.सं. २०६४ मा बन्द भएको खेलकुद पत्रकार विष्णुहरि नेपालले बताए ।^६ त्यसपछि यस टेलिभिजनबाट खेलकुदसम्बन्धी कार्यक्रम प्रसारण भएको छैन । अब छिटै नयाँ प्रस्तुतिसहित खेलकुद कार्यक्रम सञ्चालन गरिने जानकारी यसका

^५ पोखरेलसँग २०६५ असार २० मा गरिएको कुराकानी ।

^६ नेपालसँग २०६५ असार २० मा गरिएको कुराकानी ।

समाचार प्रमुख स्वागत नेपाल बताउँछन्।^{१०} यसमा खेल क्षेत्र हेर्नलाई एक जना समाचारदाता कार्यरत छन्।

एभिन्यूज टेलिभिजन

यो टेलिभिजनबाट हरेक घण्टा प्रसारण हुने समाचारमा खेलकुदलाई अनिवार्य रूपमा समावेश गरिन्छ। अहिले (२०६५) दिनहुँ घण्टैपिच्छे, समाचार बुलेटिन प्रसारण यसबाट भइरहेका छन्। सकेसम्म नेपाली खेलकुद गतिविधिलाई समाचारमा अनिवार्य समावेश गरिन्छ, र विदेशी खेलकुदलाई पनि प्रयोग गरिन्छ। सम्पादकहरूले खेलकुदलाई प्रमुख समाचारमा पनि समावेश गर्न प्राथमिकता दिएको भनाइ एभिन्यूज टेलिभिजनकी खेल समाचारदाता सरिता श्रेष्ठको छ।^{११} यसमा एभिन्यूज एट स्पोर्ट्स हरेक दिन र स्पोर्ट्स एरिना हरेक सोमबार प्रसारण गरिन्छ। एभिन्यूज टेलिभिजनमा तीन जना खेल समाचारदातासहित पाँच जनाको स्पोर्ट्स ब्यूरो छ, जसको संलग्नता समाचार सङ्कलन तथा लेखनदेखि स्टेसन फर्केपछि, श्रव्यदृश्य सम्पादन र प्रत्यक्ष वाचनमा रहन्छ।

सगरमाथा टेलिभिजन

यसमा प्रत्येक घण्टा प्रसारण हुने समाचार बुलेटिनमा खेलकुदलाई पनि सकेसम्म समेटिन्छ। नेपाली खेलकुद गतिविधि भए तत्काल समाचारमा समावेश गरिने तथा नभएमा अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रयोग गरिने जानकारी सगरमाथा टेलिभिजनको समाचार शाखाले दिएको छ।^{१२} राति ७ बजे, ९ बजे तथा ११ बजेको बुलेटिनमा खेलकुदका लागि बेग्लै समय छुट्ट्याइएको छ। खेलकुद समाचारदाताको आवाजमा बज्ने यो प्याकेज खेलकुद गतिविधि दुई मिनेटदेखि दस मिनेटसम्म लामो हुन्छ। यसलाई भोलिपल्ट बिहान दोहोर्याइन्छ। यस टेलिभिजनबाट हप्तामा दुई पटक मङ्गलबार र शनिबार साँझ ६:३० बजेदेखि ३० मिनेट अवधिको सगरमाथा स्पोर्ट्स कार्यक्रम प्रसारण गरिन्छ। यहाँ खेलकुद सामग्री उत्पादनका लागि तीन जना पत्रकार कार्यरत छन् जसको संलग्नता समाचार सङ्कलन, लेखन तथा वाचनमा समेत रहन्छ।

^{१०} नेपालसँग २०६५ मङ्सिर ११ मा गरिएको कुराकानी।

^{११} श्रेष्ठसँग २०६५ असार २२ मा गरिएको कुराकानी।

^{१२} सगरमाथा टेलिभिजनका राधेश्याम दाहालसँग २०६५ मङ्सिर १० मा गरिएको कुराकानी।

एबिसी टेलिभिजन

२०६५ भदौ १९ देखि प्रसारण सुरु गरिएको एबिसी टेलिभिजनमा बिहान ६ बजेदेखि राति १० बजेसम्म प्रत्येक घण्टा प्रसारण गरिने समाचार बुलेटिनमा खेलकुद समाचारलाई प्राथमिकतापूर्वक समावेश गर्ने गरिएको छ। यसले खेलकुदसम्बन्धी समाचारलाई पनि प्रमुख समाचार बनाउने गरेको पाइन्छ। यस च्यानलमा हप्ताको ६ दिन (शुक्रवार बाहेक) साँझ ५:३० बजेदेखि ६ बजेसम्म एबिसी अम्पायर नामक खेलकुद कार्यक्रम प्रसारण गरिन्छ। यहाँ खेलकुदसम्बन्धी रिपोर्टिङमा चार जना संलग्न रहेका छन्।^{१३}

तराई टेलिभिजन

वीरगञ्जस्थित तराई टेलिभिजनले हाल परीक्षण प्रसारण गरिरहेको र छिटै प्रसारण सुरु गर्ने तयारीमा रहेको छ। प्रसारण सुरु भएपछि खेलकुद कार्यक्रम पनि राख्ने लक्ष्य राखिएको जानकारी सो टेलिभिजनका सञ्चालक रञ्जीव पराजुलीले दिएका छन्।^{१४}

टेलिभिजनमा खेलकुद प्रसारणको प्रभावकारिता

खेलका नतिजा अखबारमा पढ्नु, रेडियोमा सुन्नुभन्दा टेलिभिजनमा प्रत्यक्ष हेर्दा बेग्लै आकर्षण फेला पर्छ र त्यही आकर्षणले नै दर्शकलाई टेलिभिजन सेटसम्म तानेर ल्याउँछ। टेलिभिजनको गतिशील र निकटको उपस्थितिले खेलकुद क्षेत्रलाई नै प्रोत्साहन गरेको छ। खेलकुद नजिक होस् वा टाढा, प्रत्यक्ष प्रसारणमार्फत रङ्गीन दृश्यसहितका प्रतियोगिता, स्कोर, प्रतिक्रिया, व्याख्या, आलोचना, मुख्य दृश्यको रिप्ले, आदिको संश्लेषण दर्शकको घरमा आइपुग्छ। फलस्वरूप ती दर्शकलाई रङ्गशालाको प्याराफिटमा बसी खेल हेरिरहेजस्तो महसुस हुन्छ। खेलाडीले बल लिएर अगाडि बढ्दा ऊ उत्तेजित बन्दछ। आफूले समर्थन गरेको टीमले जित्दा ऊ खुसी भई कोठामा समेत उफ्रिन पुग्दछ भने हारेमा निरास हुन्छ (सिलवाल २०६२)। खेलकुदमा देखिने यस्तो जीवन्त दृश्यले जो कोही पनि प्रभावित हुन्छ। सञ्चारमाध्यमको प्रविधिमा देखिएको विकासले गर्दा यस्तो फाइदा स्थानीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दर्शकहरूले लिन पाएका छन्।

^{१३} एबिसी टेलिभिजनका खेलकुद संयोजक निर्मल अर्यालसँग २०६५ मङ्सिर १० मा गरिएको कुराकानी।

^{१४} पराजुलीसँग २०६५ मङ्सिर १० मा गरिएको कुराकानी।

टेलिभिजनमा सबै पेशा, उमेर, लिङ्ग, वर्ग, क्षेत्रले खेलकुद र यससम्बन्धी समाचार हेर्छन् । खेल्ने उमेर नपुगेका र खेल्ने उमेर पार गरेकालाई मानसिक रूपमा उत्साहित पार्न टेलिभिजनका खेलकुद कार्यक्रम सहयोगी हुन्छन् । सबैलाई खेलकुदमा सहभागिताको भावनालाई अभिवृद्धि गर्न टेलिभिजन उपयुक्त माध्यम हो । आज खेलकुद खेलाडी लागि मात्र नभई सबैको स्वास्थ्यका लागि हो भन्ने विश्वास गराउन यस्ता प्रयास आवश्यक पनि छ ।

टेलिभिजनमा दिनहुँ देखाइने खेलका जीवन्त दृश्यले दर्शकहरूको ध्यान खेलकुदप्रति आकृष्ट गराएको छ । यसबाट खेलकुदप्रति दर्शकको रुचि बढ्दै जानुका साथै खेलका दैनिक गतिविधिप्रति पनि चासो बढ्छ । दर्शकबीच कुन-कुन टीमबीच प्रतियोगिता रहेछ ? कसले खेल जितेछ ? गोल हान्ने को रहेछ, या धेरै रन कसले बनाएछ ? भन्नेजस्ता जिज्ञासा बढेका छन् र यसले आपसी छलफल पनि बढाएको छ । नेपालमा क्रिकेटको लोकप्रियता टेलिभिजनले नै ट्वात्तै बढाइदिएको हो । पहिला स्याटलाइट टेलिभिजनबाट क्रिकेटका रोमाञ्चकारी खेल हेरेका सहरी युवामा यसप्रतिको लगाव बढ्यो । त्यसको असर छेउछाउका गाउँ बेसीमा पनि बढ्दै गयो र पछि नेपाली टेलिभिजन च्यानलले पनि त्यसलाई फैलाउन सघाए । कुना कन्तरामा टेलिभिजन च्यानल पुग्दा भारतका सचिन तेन्दुलकर, पाकिस्तानका वसिम अक्रम, श्रीलङ्काका मुरलीधरनजस्ता क्रिकेटका नायक अहिले यहाँका युवा एवं बालकका आदर्श हुन पुगेका छन् (जवाली २०६१) । नेपालमा टेलिभिजन हेरेरै धेरैले क्रिकेट बुझेका छन् । क्रिकेटमा टेस्ट म्याच खेल्ने बाहेकका मुलुकमध्ये अहिले नेपालको नाम अग्रपङ्क्तिमा आउँछ । समाचार र कार्यक्रममा नियमित रूपमा क्रिकेटका प्रतियोगितालाई समाहित गर्ने, दर्शकले स्पष्ट रूपमा देख्न सक्ने गरी बलिङ, ब्याटिङ, क्याचिङजस्ता दृश्यका साथ खेलका नियमहरूबारे दर्शकलाई जानकारी दिने, आदि गर्न सकेमा यसप्रति रुचि राख्नेको सङ्ख्या अभू बढ्ने निश्चित छ । यस्तो कार्य नेपाली टेलिभिजनबाट अभै हुन सकिरहेको छैन ।

खेलकुद संस्कृतिको विकासले अन्तर्राष्ट्रिय जगत्का दुई शत्रु राष्ट्रलाई मित्र राष्ट्रमा परिवर्तन गर्दछ । विश्वबन्धुत्वको भावना अभिवृद्धिका लागि यो उपयुक्त मञ्च बन्दै आएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय फुटबल महासङ्घ फिफाद्वारा आफ्नो स्थापनाको एक सय वर्ष पुगेको उपलक्ष्यमा सन् २००४ मा प्रकाशन गरेको पुस्तकमा उल्लेख भएअनुसार टेलिभिजनमा प्रसारित फुटबलले जालोको रूपमा सम्बन्ध सुदृढ बनाउँछ, जसले आधुनिक समाजलाई एकीकृत गराउँदछ र भिन्दाभिन्दै समाजबीच आपसी सम्बन्ध बढाउन पनि मद्दत पुऱ्याउँछ (फिफा सन् २००४ : २६९) ।

दक्षिण एसियाली, एसियाली तथा ओलम्पिक जस्ता खेलकुदमा चिसो सम्बन्ध भएका भारत र पाकिस्तान, इजरायल र प्यालेस्टाइन, दक्षिण कोरिया तथा उत्तर कोरियाजस्ता मुलुक पनि सँगसँगै हातेमालो गरी प्रतियोगितामा सहभागी हुँदै आएका छन्। टेलिभिजनले खेलका साथसाथै अदृश्य रूपमा यस्ता विश्वबन्धुत्वको भावनालाई आम समुदायमा पुऱ्याउँछ। साथसाथै राष्ट्रियताको भावना जगाउनमा पनि टेलिभिजनमा प्रसारित खेलकुद कार्यक्रमको भूमिका ठूलो हुन्छ।

खेलकुद पत्रकार र खेलकुद

खेलाडीसँगको सम्बन्ध

पत्रकार र खेलाडीको सम्बन्ध अन्योन्याश्रित हुन्छ। खेलाडीले बन्द कोठामा जतिसुकै मेहनत गरे पनि पत्रकारले त्यसलाई सार्वजनिक नगर्दासम्म उसको मेहनत सानो चौघेराभित्र मात्र सीमित रहन्छ। बन्द कोठाको मेहनतलाई सार्वजनिक गरी पत्रकारले खेलाडीको प्रतिभा प्रस्फुटनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका हुन्छन्। त्यति मात्र नभई खेलकुद आयोजना गराउन सम्बन्धित निकायलाई भक्भक्काउने, खेलाडीको हक अधिकार तथा सुविधाको व्यवस्था गर्नेजस्ता कार्यमा पनि पत्रकारहरूको पहल सहयोगी भएको छ। सन् १९८६ मा सम्पन्न दसौँ एसियाली खेलकुदमा नेपालले आठ ओटा काँस्य पदक पाएको थियो। तेक्वान्दो र बक्सिङ खेलमा जितेका ती खेलाडीलाई नेपालमा अर्थपूर्ण हिसाबले सम्मान गरिनुपर्ने आग्रह मिडियाका तत्कालीन समाचारमा आयो। फलस्वरूप यसले खेलाडीलाई चौध अञ्चलभरिबाट राजदूत मोटर साइकल, स्टिलका भाडा वर्तन, सुटपिस आदि थुप्रै उपहार दिलाउन उल्लेख्य भूमिका खेल्थ्यो।

नेपालमा बहुदलको आगमनसँगै राष्ट्रिय टिमको नेतृत्व गरिसकेका फुटबल खेलाडी गणेश थापालाई सार्क गोल्डकप प्रतियोगितामा भाग लिन जान नदिँदा खेल पत्रकारले उनको पक्षमा लविड गरेको थिए। त्यस्तै तेक्वान्दो खेलाडी सिगिना वैद्य बस दुर्घटनामा पर्दा होस् वा दीपक बिष्टको घुँडामा गम्भीर चोट लाग्दा नै किन नहोस् पत्रकारको दबावका कारण राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्ले सम्पूर्ण खर्च व्यहोरेको थियो। यस्ता थुप्रै उदाहरण छन्। तर उदाहरणीय कार्य गरे पनि पत्रकारहरू खेलाडी तथा खेलकुद पदाधिकारीहरूबाट अपहेलित भएका घटना कम छैनन्। खेलकुद समाचारको तस्वीर सङ्कलनका क्रममा दुई दशकभन्दा बढी समय रङ्गशालामा व्यतित गरेका राजेन्द्र चित्रकारलाई कर्राँते प्रतियोगिताको फोटो खिच्दा “रिल सिद्धिएछ” भन्न नपाउँदै खेलाडीले कुटेर सख्त घाइते बनाएका थिए (गोरखापत्र २०५७)। यो २०५७ साउन ९ मा भएको घटना

हो । त्यसै गरी आफ्नो पक्षमा समाचार प्रकाशित नभएको अधिकांश अवस्थामा पत्रकारमाथि धम्कीपूर्ण व्यवहार गरेको पनि पाइन्छ । खेलकुद पत्रकारको दायित्व र भूमिका तिनले नबुझेको यस्ता क्रियाकलापबाट स्पष्ट हुन्छ । कान्तिपुर टेलिभिजनका खेलकुद कार्यक्रम प्रस्तोता सुदिन पोखरेल भन्छन् “खेलकुदमा राम्रा कुरा मात्रै लेखे प्रशंसा गर्ने र नराम्रा कुरा लेखे आलोचना गरिन्छ ।”^{१५} त्यस्तै एभिन्जुज टेलिभिजनका खेलकुद कार्यक्रम प्रस्तोता सरिता श्रेष्ठ भन्छन्, “नराम्रो कुराको आलोचना गर्नेवित्तिकै समाचारको ढाकछोप गराउन धम्कीको भाषा प्रयोग गर्नेहरूको कमी खेलकुद क्षेत्रमा छैन ।”^{१६}

खेलकुदका सङ्घसंस्थासँगको सम्बन्ध

नेपालमा राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्, नेपाल ओलम्पिक कमिटी जस्ता संस्थाहरूको गतिविधि सार्वजनिक गर्न पत्रकारहरूले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका छन् । ती संस्थाले आफ्ना कुनै पनि नयाँ गतिविधि सार्वजनिक गराउँदा पत्रकारलाई अग्रिम जानकारी दिन्छन् । यस्ता जानकारी सञ्चारका माध्यमबाट समाचारका रूपमा प्रसारित, प्रकाशित हुन्छन् र आमसमुदायमा जान्छन् । कुनै प्रतियोगितामा भाग लिन विदेश जान लागेका खेलाडीलाई उच्च पदस्थ अधिकारीद्वारा विदाइ गरिँदा पत्रकारलाई आमन्त्रण गरिन्छ । खेलाडीलाई माला लगाइएको दृश्य सबै टेलिभिजनमा आइरहेको हुन्छ । ती प्रतियोगिताहरूमा सफलता मिल्यो भने पत्रकार बोलाई त्यस्तै तामभास गरिन्छ, तर असफल हुँदा कतिखेर खेलकुद टोली स्वदेश भित्रिन्छ कुनै पत्रकारलाई थाहै हुँदैन । यसले गर्दा ती प्रतियोगितामा नेपाली खेलाडीको प्रदर्शन कस्तो भयो ? के कति कारणले हारियो ? भन्ने खालका जानकारी बाहिर आउँदैनन् । त्यसबारे पत्रकारका तर्फबाट पनि खोतल्ने प्रयास भएको छैन ।

खेलकुद संस्थाले जस्तोसुकै कार्यक्रम गरे पनि पत्रकारहरू आउनुपर्ने धारणा प्रायः सङ्घसंस्थाको छ । त्यस्ता कुनै समाचार छुट्टा आकाश खसेजस्तै तहल्का मच्चाउने तथा पत्रकारलाई तारो समेत बनाउनेहरू पनि प्रशस्तै छन् यी संस्थामा । उनीहरूले दिएको समाचार सङ्कलन नगरेमा वा आफूले देखेका विकृतिका समाचार छापेमा खेलकुदको आधिकारिक सङ्घसंस्थाका पदाधिकारीहरूले पत्रकारलाई धम्की दिने, पत्रकारमाथि आक्रमण गर्ने, सञ्चारमाध्यमको कार्यालय तोडफोड गर्नेजस्ता कार्य गरेका धेरै उदाहरण छन् ।

^{१५} पोखरेलसँग २०६५ असार २० मा गरिएको कुराकानी ।

^{१६} श्रेष्ठसँग २०६५ असार २२ मा गरिएको कुराकानी ।

जनशक्ति

नेपाली टेलिभिजनमा खेलकुद समाचार पनि एक आकर्षक विधाका रूपमा स्थापित हुँदैछ। त्यसका लागि खेलकुद पत्रकार खटेर लागिपरेका छन्। नेपाली खेलकुद पत्रकारमध्ये कोही पत्रकारिताकै पृष्ठभूमि बोकेर यस बिटमा आएका छन् भने कोही खेलको पृष्ठभूमिमाफत।

नेपाली टेलिभिजनमा अझै पनि राजनीतिक घटनाले एक छत्र प्रभाव गरिरहेको छ, र यसका समाचारमा त्यसको प्रतिबिम्ब देख्न सकिन्छ। खेलकुदका लागि टेलिभिजनले अत्यन्तै सीमित जनशक्ति छुट्ट्याएका हुन्छन्। नेपाल वान टेलिभिजनका तत्कालीन खेलकुद समाचारदाता विष्णुहरि नेपाल भन्छन्, “एकैले खेलकुदका सबै गतिविधि भ्याउनुपर्छ र कुनै गतिविधि नभएका बखत आफैले समाचार सिर्जना गर्नु पर्छ।”^{१९}

खेलकुद पत्रकार भएपछि सबै खेलमा उत्तिकै रुचि राख्नु पर्छ। खेलाडी, प्रशिक्षक तथा रेफ्रीको जीवनीबारे पनि जानकार हुनुपर्छ। खेलका प्राविधिक शब्दावलीहरू, नीति, नियम र सिद्धान्तलाई व्यावहारिक रूपमा तुरुन्त प्रयोग गर्न सक्ने, खेलकुद सञ्चालन भइञ्जेल मैदानमा सक्रिय रूपमा रही खेलाडीका क्षण-क्षणका गल्ती औँल्याउने खुबी पनि कुशल खेल पत्रकारमा हुनैपर्छ। साथै खेल सञ्चालन हुने स्थान, समय, खेलको स्कोर तथा अन्त्यपछि विजयी र पराजयी हुने समूह, दर्शक सहभागिता सङ्ख्या र व्यवहार, खेलाडी, प्रशिक्षक, प्रायोजक, दर्शकका प्रतिक्रिया, आदिको ज्ञान हुनुपर्छ। यस्तो ज्ञानलाई सशक्त रूपमा प्रयोग गरी सरकार र सम्बन्धित निकायलाई भ्रक्भक्काउन आवश्यक हुन्छ।

आजका खेलकुद समाचार र कार्यक्रम विज्ञापन गर्ने सरल माध्यम बनिरहेका छन्। कुनै खेलकुद प्रतियोगिता प्रारम्भ हुनुअघि पत्रकार सम्मेलन आयोजना गरी प्रतियोगिताको मिति, खेल तालिका, आदिबारे जानकारी दिएपछि टेलिभिजनमा सोही दिन सूचना प्रसारण हुन्छन्। त्यति मात्र नभई विभिन्न खेलकुद संस्थाले पठाएका उद्घाटन, भाषण, विदेश प्रस्थानजस्ता विषयवस्तु समेटिएका प्रेस विज्ञापितबारे पनि समाचार बनाइन्छन्। तर राजधानीमै सम्पन्न कैयौं खेलकुद प्रतियोगिता समाचारमा आइरहेका हुँदैनन्। सबै आयोजकले प्रेस विज्ञापित पठाउँदैनन्। त्यस्तोमा रिपोर्टरले नै खोजबिन गर्नुपर्ने हो। त्यस्तो पनि हुन सकिरहेको छैन। साथै अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा नेपाली खेलाडीको असफलतामा पनि गहन समाचार बनाएको पाइँदैन। यसले गर्दा खेलकुद क्षेत्रका

^{१९} नेपालसँग २०६५ असार २० मा गरिएको कुराकानी।

कमीकमजोरीहरू सार्वजनिक हुन सकेका छैनन् र अन्ततोगत्वा यसले नेपाली खेलकुदलाई पछि पारिरहेको हुन्छ ।

तालिम

नेपालमा खेलकुद पत्रकारिता गर्नका लागि खेलकुद तथा पत्रकारितासम्बन्धी कुनै तालिम लिएको वा अध्ययन गरेको हुनुपर्छ भन्ने मान्यता छैन । यद्यपि नेपालमा पत्रकारिता तथा आमसञ्चारमा माध्यमिक तहदेखि स्नातकोत्तर तहसम्म र खेलकुदमा पनि शारीरिक शिक्षा विषयमा प्राथमिक तहदेखि स्नातकोत्तर तहसम्म अध्यापन गराइन्छ । यी विषयमा तालिम दिने व्यवस्था पनि छ । सन् १९९५ मा अन्तर्राष्ट्रिय फुटबल महासङ्घले फुटुरो नामक कार्यशाला आयोजना गरी फुटबलसँग सम्बद्ध खेलाडी, प्रशिक्षक र खेलकुद पदाधिकारीसँगै नेपाली खेलकुद पत्रकारलाई पनि सहभागी गराएको थियो । यसरी बेलाबेलामा केही खेलबारे पत्रकारलाई प्रशिक्षण गराएको भए पनि कार्यक्रममा निरन्तरता छैन । हाल कार्यरत पत्रकार कोही खेलकुदमा रुचि राख्ने छन् भने कोही पूर्व खेलाडीहरू छन् । तिनलाई तालिम आवश्यक छ ।

पत्रकार महिला

नेपालमा खेलकुद पत्रकारको सङ्ख्या सीमित छ । खेलकुद पत्रकारमा पनि महिलाको सङ्ख्या ज्यादै कम छ । नेपाल टेलिभिजन सुरु भएपछि सर्वप्रथम त्यसमा खेलकुद पत्रकारिता गर्ने रमा सिंह हुन् । त्यसपछि च्यानल नेपालमा करान्ते खेलाडी विनिता चौधरीलाई समाचार सङ्कलक तथा कार्यक्रम प्रस्तोता बनाइयो । यसै गरी पवित्रा रावत र सरिता श्रेष्ठले नेपाल टेलिभिजनका लागि *स्पोर्ट्स क्लासिक* खेलकुद कार्यक्रमको प्रस्तोता र समाचार सङ्कलकका रूपमा काम गरे । नेदरल्याण्ड्सबाट खेलकुद पत्रकारिताको तालिम लिएकी पवित्रा रावत सगरमाथा टेलिभिजनमा छन् भने सरिता श्रेष्ठ एभिन्जुज टेलिभिजनमा खेलकुद डेस्कमा कार्यरत छन् ।

सुधार्नुपर्ने पक्षहरू

नेपालका टेलिभिजनहरू राजनीतिक गतिविधि र उच्च पदस्थ व्यक्तित्वहरूको दिनचर्यामा भुम्विरहने हुँदा महँगो काँचको पर्दाको मूल्यवान समयमा खेलकुद प्राथमिकतामा पर्दैनन् । आफ्ना दर्शक कुन-कुन उमेर समूहका छन् ? कसले कस्ता कार्यक्रम मन पराउँछन् ? कुन कार्यक्रम कतिखेर प्रसारण गर्दा लाभदायक

हुन्छ भन्नेजस्ता प्रारम्भिक सर्वेक्षण नगरी टेलिभिजन स्टेसनको इच्छावमोजिम कार्यक्रम प्रसारण गरिएकोले सबै नेपाली टेलिभिजनमा खेलकुद प्राथमिकताको पुछारमा पर्दछ। नेपाली टेलिभिजनले नेपाली खेल जगतलाई उठाउनका लागि गर्नसक्ने सम्भावना धेरै नै छन्। यिनले नेपाली खेल जगतका कमीकमजोरीलाई बाहिर ल्याई तिनलाई घटाउनेतर्फ ध्यान आकर्षण गर्नुका साथै खेल क्षेत्रमा गरिनैपर्ने कामका लागि दबाव सिर्जना गर्न समेत सक्छन्।

टेलिभिजनको खेल पत्रकारितामा पनि कमजोरी नभएका होइनन्। आफ्ना कमजोरीलाई पहिला सुधारन सके मात्र यसले अपेक्षित प्रभावकारिता हासिल गर्न सक्छ। नेपाली टेलिभिजन र टेलिभिजन पत्रकारले खेलकुद पत्रकारिताका क्षेत्रमा गर्नेपर्ने कार्य निम्न छन् :

१. प्राथमिकताका साथ खेलकुदलाई कार्यक्रममा र समाचारमा प्राथमिकता दिइनुपर्छ। साथै मुलुकभित्र र बाहिरका महत्त्वपूर्ण खेलकुद गतिविधि र प्रतियोगिताहरूलाई छुटाउनु हुँदैन।
२. टेलिभिजन पत्रकारिताका लागि आवश्यक जनशक्ति उपलब्ध गराउनुपर्छ। एउटा मात्रै पत्रकार राखी सारा खेलकुदको जिम्मा उसलाई मात्रै लगाएर राम्रो पत्रकारिता हुन सक्दैन।
३. अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा भाग लिन जानुअघि खेलाडीलाई प्रोत्साहन गर्ने खालका सामग्रीको सङ्कलन तथा प्रस्तुतिमा जोड दिनुपर्छ। साथै खेलाडीको तालिमको स्थिति र सुविधा जस्ता विषयमा पनि निगरानी राखी समाचार बनाइनुपर्दछ।
४. प्रतियोगितामा विजयी हुँदा मात्र समाचार बनाउने र हार्दा बेवास्ता गर्ने होइन। पराजयका बखत सान्त्वना दिने र कमजोर पक्ष हटाउने किसिमको सामग्रीमा जोड दिनुपर्छ।
५. समाचारको प्रस्तुतिमा स्थानीय, राष्ट्रिय, क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका प्रतियोगिता तथा गतिविधिलाई समय र प्राथमिकताको क्रममा वर्गीकरण गरिनुपर्छ।
६. खेलकुद गतिविधि र समाचारको प्रस्तुतिमा सम्बन्धित क्षेत्रका अनुभवी व्यक्ति, खेलाडी र दर्शकका विचार, अनुभव र टिप्पणीलाई पनि स्थान दिनुपर्छ।
७. दर्शक सर्वेक्षण गरी माग भए अनुसारका खेलकुद प्रसारणमा जोड गर्नुपर्छ। साथै सबै प्रकारका खेलकुदलाई प्रसारण सामग्रीका रूपमा राख्नुपर्छ।

द. खेलकुद पत्रकारलाई उचित तालिम र सुविधा दिनुपर्छ ।

त्यति मात्र नभई आधुनिक खेलहरूको विश्वव्यापीकरणको होडबाजीमा चेपुवामा परी प्रायः लोप हुन लागेका नेपालका परम्परागत खेलको संरक्षणका लागि टेलिभिजनले समाचार र कार्यक्रम बनाई राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् र यस अन्तर्गतका सङ्घ तथा समग्र नेपाली समाजलाई भक्भक्काउन जरुरी छ ।

निष्कर्ष

टेलिभिजनबाट दैनिक प्रसारण हुने खेलकुदबारेका सूचना, समाचार, टिप्पणी तथा समाचारमूलक कार्यक्रम जनमानसमा खेलकुदप्रति उत्सुकता बढाउन सफल देखिन्छन् । नेपाली टेलिभिजनमा खेलकुदको स्थान पहिलेभन्दा अहिले बढ्दै गएको पाइन्छ । महत्त्वपूर्ण प्रतियोगिताको प्रायोजन गरी आफ्नो उत्पादनको प्रचारप्रसार गर्न उत्सुक व्यापारिक घरानाहरूको प्रतिस्पर्धाले गर्दा खेलकुदको प्रसारण पनि आशालाग्दो बजारको रूपमा खडा भएको छ । यसले खेलकुद मात्र नभई खेलकुद पत्रकारलाई समेत बाँच्न सक्ने र समाजमा छुट्टै पहिचान दिन सक्ने बनाएको छ । तसर्थ यस पेशाप्रति पत्रकारहरूको भुकाव बढेको हो । अहिले खेलकुद पत्रकारको पेशागत दक्षतामा पनि बिस्तारै सुधार देखिन थालेको छ । हिजोका दिनमा एक टिमले अर्को टिमलाई हरायो मात्र भनी खेलकुद समाचार प्रस्तुत गरिन्थ्यो । तर अब किन र कसरी हरायो भन्ने प्राविधिक जानकारीसहित प्रस्ट पार्ने किसिमका अभ्यास भइरहेका छन् । साथै खेलकुद पत्रकारले धेरै खेलका समाचार खोज्नु र लेख्नुको सट्टा खेलकुदको कुनै एउटा मात्र विधामा मात्रै केन्द्रित भए पुग्ने स्थिति बिस्तारै बन्दैछ । यसबाट खेलकुद पत्रकारले प्रतियोगितालाई मात्र ध्यान दिने नभई मैदानमा देखिएका सफलता र कमीकमजोरीलाई केलाउन सक्ने भएका छन् ।

खेलकुदप्रति दर्शकको बढ्दो अभिरुचि, सञ्चारकर्मीको यस पेशाप्रतिको भुकाव, प्रायोजनको प्रतिस्पर्धा, आदिले खेलकुद पत्रकारिताप्रति आशावादी हुने प्रशस्त आधार बनेको छ । पहिलेको तुलनामा आज थुप्रै टेलिभिजन च्यानलको स्थापनाले दर्शकका लागि विकल्प बढाएको छ । दर्शकका चाहनाअनुसार खेलकुदसम्बन्धी सामग्री प्रसारण गरेमा च्यानल लोकप्रिय हुने र विज्ञापन बढ्ने सम्भावना अधिक छ । नेपाली खेलकुदको अन्तर्राष्ट्रिय सफलता बर्सिन घटे पनि नेपाली टेलिभिजनहरूमा खेलकुद गतिशील बन्दैछ ।

सन्दर्भ सामग्री

- गोरखापत्र । २०५७ । कराँते खेलाडीबाट फोटो पत्रकार राजेन्द्र घाइते । १० साउन,
पृ. ११ ।
- जवाली, राजेन्द्र । २०६१ । हाम्रो क्रिकेट । कान्तिपुर (बाह्रौँ वार्षिकोत्सव विशेष),
७ फागुन, पृ. ४ ।
- श्री ५ को सरकार । २०५९ । सूचना तथा सञ्चारक्षेत्रको दीर्घकालीन नीति-२०५९ ।
काठमाडौँ : सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय ।
- सिलवाल, राजु । २०६२ । नेपाल टेलिभिजनको खेलकुद समाचारसम्बन्धी विश्लेषणात्मक
अध्ययन । स्नातकोत्तर तहको शोधपत्र, पत्रकारिता, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

CEDA (Centre for Economic Development and Administration). 2003. Nepal Television Viewer Survey. Unpublished Report submitted to Nepal Television.

FIFA (Federation of International Football Association). 2004. *The FIFA Centennial Book*. Zurich: FIFA.

Silver, Rosalind. 1986. Sports Reporting Reflects Each Passing Era. *Media and Values* 36: 23.